

**"Asutada kangemad
METSAMEESTE
salgad,
et siis ühiselt midagi
tõhusat ette võtta..."**

RAKVERE ÜMBRUSE RAHVAKAITSE PATALJON
juulis-augustis 1941

TIIT NOORMETS

Suvisedaja ajaloo uurimisel on põhiliseks allikaks Eesti Riigiarhiivis asuvad Omakaitse malevate ajaloo ülevaated, mis hoolimata oma nimetusest käsitlevad märksa laiemalt kohalikke sündmusi vastava maleva territooriumil alates Eesti okupeerimisest 1940. aasta 17. juunil kuni 31. detsembrini 1941. Need ülevaated on suures osas ka maakonna või linna ajalugu sellel dramaatiliselt pöördelisel aastal, mille keskseks sündmuseks rahvusliku ajaloo seisukohalt tuleb pidada metsavendlust – eesti relvastatud vastupanuliikumise teket ja tegevust.

Omakaitse tegeles ajalooga aktiivselt ja tulemuslikult. Kahjuks ei heida ainult fragmentaarselt säilinud dokumendid valgust sellise huvi otsestele põhjustele ja ajenditele. Eeskätt sõjalisi ülesandeid täitvas organisatsioonis tunnetati aga ajaloo tähtsust ning osati ajaloolisi materjale koguda ja uurimistööga tegelda. See ei tohiks olla üllatav, kui võtta arvesse, et paljud eesti ohvitserid olid varem otseselt või kaudselt seotud niisuguste asutuste töödega nagu Vabadussõja muuseum ja Vabadussõja Ajaloo Komitee. Tollaste kaadriohvitseride üld- ja erihariduslik tase võimaldas neil kutsetöö kõrval kirjutada kõrgetasemelisi sõjaajaloolisi uurimusi (näiteks Omakaitse ülema abi kolonel Jaan Maide oli silmapaistva uurimuse "6. jalaväepolk Vabadussõjas" autor). Metsavendluse uurimisel jäi dokumentaalallikate nappuse või enamasti isegi täieliku olematuse tõttu ainsaks võimaluseks sündmustes osalenute mälestuste kogumine. Sel teel saadud andmete väärtus oleneb ajalisest distantsist käsitletava sündmuse ja mälestuste kirja-paneku vahel ning andmete arvukusest, omavahelisest võrdlemisest ja

1941. aasta Suvesõja võitlejaid. Kes nad on? Milline võis olla nende edasine saatus?
Ajakiri Tuna ootab võimalikke teateid. Foto: EFA, S-520

analüüsist. Omakaitse kui kogu Eestit kattev territoriaalne massiorganisatsioon, mille liikmeskonnast suur osa oli tegutsenud juba metsavendadena samas kohas, andis vasta-va töö läbiviimiseks ideaalse võimaluse. Tulemuslikkuse tagas andmete kogumine vahetult sündmuste jälgedel ja keskse juhtimise ning juhendamise all. Sellel viisil kogutud materjalide hiigelkollektsioonid (näiteks Pärnumaal ca 1300 lehekülge) on pea täielikult hävinud, kuid säilinud on aastatel 1942–1943 nende põhjal koostatud malevate ajaloo ülevaated.

Nende tööde sisuline tase, nagu iga ajaloolase töö puhul, sõltus uurija ja kokkukirjutaja võimetest, töökusest ja huvist asja vastu. Enamik neist on jäänud anonüümseks. Kuid võib julgelt väita, et elukutseliste sõjaväelastena käsitlesid nad sõjaajaloolisi küsimusi asjatundlikult, täpselt ja põhjalikult. Nii sisult kui ka mahult on Omakaitse malevate ajalood siiski erineva tasemega. Näiteks on Virumaalt kokku 816 masinakirjalehekülge. Teised tööd ei saa nõnda suure mahuga kaugeltki kiidelda. Virumaa autor toob tekstis ka selgelt välja vastuoksused ja puudujäägid algandmetes, kui selliseid leidub, samuti analüüsib neid ja vajadusel esitab erinevaid seisukohti. Üldiselt iseloomustab tekste la-koonilisus, konkreetsus ja täpsus. Erandiks võib pidada vast ainult Eduard Suursepp-Grossschmidt'i töid. Olles enne sõda tuntuks saanud populaarteaduslike ja memuaarteostega Esimesest maailmasõjast, Vene kodusõjast ja Vabadussõjast, kirjutas ta aastatel 1942-1943 Tartu, Valga ja Läänemaa Omakaitse ajalood. Eduard Suursepa teostele on iseloomulikuks peetud nn vohava ilukirjandusliku stiili domineerimist. Mõnevõrra on see etteheide ka põhjendatud. Samas lubavad aga osaliselt säilinud algmaterjalid teha

järelduse, et stiilist hoolimata oli kogu töö aluseks põhjalik uurimistöö ja kokkukirjutatud materjal seega usaldusväärne. Põhiline ja suures osas ka taastamatu puudujääk Omakaitse materjalides on hoopis asjaolu, et kolme maakonna – Harju, Järva ja Läänemaa – Omakaitse malevate ajalugu ei ole säilinud. Suvel 1941 oli nendes maakondades arvukalt metsavendi, peeti aktiivset lahingutegevust ja partisanisõja periood oli suhteliselt pikk. Sellele vaatamata on arhiiviaines Suvesõja kohta ootamatult rikkalikult säilinud, mis võimaldab Suvesõda kui tervikut kogu Eesti ulatuses ja ka üksikküsimusi lausa detailselt uurida.

Näitena sellest allikate liigist on siin publitseeritud kaks väljavõtet dokumendist "Omakaitse Viru maleva tegevus kuni 31.12.1941", mis käsitlevad Küti vallas loodud metsavendade formeeringut nimega Rakvere Ümbruse Rahvakaitse Pataljon (RÜRKP), selle organisatsiooni ja lahingutegevust. Mahukast dokumendist siin avaldatud väljavõtete valikut võib põhjendada järgnevalt:

- RÜRKP oli oma suuruse, organisatsiooni ja tegevuse poolest üks silmapaistvamaid metsavendade üksusi mitte ainult Virumaal, vaid kogu Eestis;
- rikkalike esmaallikate tõttu on koostatud kirjeldus detailne ja põhjalik;
- ühtlasi annab see vähemalt teatud ettekujutuse Omakaitse Viru maleva ajaloo anonüümseks jäänud autori töömeetoditest tema kasutuses olnud ja tänapäevani mitte säilinud esmaallikate kasutamisel ning selle töö tulemustest, mis omakorda võimaldab dokumenti tervikuna allikakriitiliselt hinnata.

Mõlemad väljavõtted on ilma kärbeteta avaldatud n-ö tervikväljavõtted RÜRKP käsitlevatest osadest. Tekst on publitseeritud täielikus vastavuses originaalile, küll aga on sõjaväelises oskuskeeles üldkasutatud lühendid nagu näiteks patül (pataljoniülem), vp (vintpüss), n-ltn (nooremleitnant) jms lugemise hõlbustamiseks lahti kirjutatud; samuti on parandatud üksikud ilmselt dokumendi originaali masinakirjutaja tehtud kirjavead (neid parandusi ei ole publikatsioonis eraldi välja toodud). Arhiivi viide on antud mõlema väljavõtte järel.

Tiit Noormets

ERA teadus- ja publitseerimis-
osakonna nõunik

Küti vald

Küti vald on õieti üheks Virumaa metsavendluse raskekaalukohaks ja sinna koondus väga palju mehi ka naabervaldadest ning Rakvere linnast. Sellegi valla metsavendluse kohta on andmed kõrvaltähtsusega osades paiguti puudulikud, kuid kesksesmas, Kulina-Puka laagri osas on materjale külluses, mis valgustavad seda omapäraselt eriti silmapaistvat üksust mitmekülgsest.

Kulina-Puka laager ehk "Rakvere Ümbruse Rahvakaitse Pataljon"

Millal see laager õieti asutati, on osaliselt selgusetu, kuid suurlaagri kuju omandas kõigi märkmete kaudu otsustades Kulina-Pukal Richard Siili talus 1941. a. juulikuul lõpul, ehk nagu leitnant E. Priskal kirjutab "umbes nädal enne juuli lõppu, siis kui Pukal asuva grupiga liitus Viru-Jaagupi-Koeravere grupi enamik – umbes 40 inimest." Varemalt, kohe

peale sõja algust, oli aga Kulina-Pukal umbes 30-inimeseline tavaline metsavendade grupp. Need grupid olid juba varem mõnel korral, kuupäevi ei ole toodud, käinud Raeküla metsa vahel "vene autodele löbu tegemas" ja juurdetulnute hulgas oli ka Karitsa mehi, koos Tapalt sõjaväest metsa põgenenud, bolševikkude poolt leitnandiks ülendatud, veltveebel H. Allismaa'ga, kes Karitsa meestega ühines 1941. a juulikuu algupäevadel. Karitsa mehed peale 08.07.41 Jupri lahingut põgenesid Küti valda Meriküla metsa. Seal liitusid grupid ümbruskonnast ja tekkis leitnant Priskali andmetes märgitud Viru-Jaagupi-Koeravere grupp, kes asus ümber Kulina-Pukale sihiga "asutada kangemad metsameeste salgad, et siis ühiselt midagi tõhusat ette võtta", nagu kirjutab H. Pajur.

Rägavere valla andmetes on kirjutatud, et Rägavere valla metsavennad suures enamus ühinesid Kulina-Puka meestega ja pidasid lahinguid Roostojal ning Roelas. Peale selle on Kulina-Puka laagri koosseisust võtnud osa Rakvere inimesi, vähemalt on Rakvere meestelt selle kohta mitu kirjutust.

Viru-Jaagupi-Koeravere grupi (leitnant Priskali andmeil 40, H. Pajuri kui koosseisu kuuluva andmeil 30 meest) juhiks ja liitumise mõttes algatajaks oli veltveebel H. Allismaa. Nagu kirjutustest selgub, leidsid metsavennad Aravusele jõudes eest 150-pealise Venemaale saatmiseks määratud loomakarja, mis võeti oma valve alla, s.o arvatavasti aeti Kulina-Pukale kaasa, sest hiljem oli laagril kaitsta üle 200 pealine loomakarja. Arvatavasti tuli selle grupi koosseisus ka leitnant E. Priskal, kes H. Pajuri ja ka teiste andmetel on Viru-Jaagupist pärit.

Igatahes jääb paika pidama F. Niinelti kirjutus, kus on üteldud: "Laager koosnes väga mitmelt poolt kokkutulnud metsavendadest. Laagrisse tulles ühiselt muretsesi ilma relvata meestele relvi ja laskemoona, kus oli põhimõtteks, et igaüks peab olema omale relva muretsemisel kaasa-aitajaks."

Laagri koosseisu kohta on säilinud dokumentidena "R.Ü.R.K. Pataljoni Ülema" käskkiri nr 2, mis sisaldab, dateeritud 1. aug. 1941, laagri koosseisu nimekirja ühes laagrisse vastuvõtmise ajaga – enamikul "26.07.41." Selles käskkirjas on mehed, arvult 130, võetud vastu "Rivijaoskonda" ja arvatud 1. kompanii koosseisu. Naised, arvult 10, on määratud "majanduslikele töödele". Kõik on ühtlasi arvatud toidule, mehed "nende ilmumise kuupäevadest" ja naised "nimele järgnevaist kuupäevadest". Meeste kohta on toodud ära: 1. järjekorra number, 2. sõjaväeline aukraad, 3. ees- ja perekonnanimi ja 4. ilmumis- ning vastuvõtmis-kuupäev. Naistel on erinumeratsioon ja puudub muidugi sõjaväeline aukraad. Lõpuks on veel Helene Siil arvatud maha "naiseraisikute-majandustööliste" nimekirjast ning kustutatud toidulolijate nimekirjast. Allkirjaks on "H. Allismaa. Nooremleitnant. Ajutine pataljoniülem." – grupiti kolmel real.

Järgmine vastuvõtmine ning koosseisu arvamine on käskkiri nr 6, dateeritud 4. aug. 1941, §1, kus on kustutatud toidult "Reamees Rudolf Elvest arvates 31. juulist 1941. a." Roostova lahingus langemise puhul. Sama käskkirja §10 ja 11 sisaldavad uute meesliikmete vastuvõttu – kokku 40 isikut ja §12 kolme naisliikme nimed.

Seega oli koosseis 4. augustil 1941 käskkirjade järgi kokku 182 inimest, peale selle ülemused.

Vastu võeti isikuid kirjutusmasinal paljundatud avalduste täitmise järgi, kus esinevad küsimused: Perekonna-, ees- ja isanimi. Sünniaeg. Elukoht. Sõjaväeline auaste. Sõjaväeline ettevalmistus. Kas on osa võtnud bolševistlikest organisatsioonidest, missugus- test. Siis vastuvõtjate allkirjad (arvult kaks). Sooviavaldaja allkiri. Ja lõpuks kriipsuga

1941. aasta Suvesõja võitlejaid. Kes nad on? Milline võis olla nende edasine saatus?
Ajakiri Tuna ootab võimalikke teateid. Foto: EFA, S-199

eraldatult "Märkusi vastuvõtmise üle". Neid sooviavalduslehti on säilinud suur hulk täidetult ja vastuvõtja allkirjaga, kas A. Miller või siis H. Allismaa. Nii et see Miller oli suur tegelane: võttis mehi vastu ja sorteeris.

Nii kasvas selle suurlaagri koosseis, kuigi vastuvõtmise või koosseisust kustutamise käskkirju pole rohkem säilinud. On aga olemas 7. augustist 1941 koosseisude nimekiri, millest üks mustand sisaldab peale allkirja daatumit (III rühma nimekiri) ja allkiri "H. Juhkamm" vihjab ühinemisele Roela metsavendadega.

Nende nimekirjade järgi on koosseisu lõppseisund 155 lahingulisse koosseisu kuuluvat meest, kellel relvi järgnevalt: inglise vintpüsse 4, jaapani vintpüsse 11, vene vintpüsse 60, saksa vintpüsse 3, austria vintpüsse 2, tundmatu päritoluga vintpüsse 5, jahipüsse 5, püstoleid 5, revolvreid (nagaan) 1 – kokku meeste käes 96 laskeriista. Peale selle üks kergekuulipilduja, mis oli Puka laagril algusest peale ja hulk käsigranaate. Laske-moona oli vene ja inglise vintpüssidele igal mehel 50 kuni 100 padrunit, jaapani püssidele umbkaudu keskmiselt 20 padrunit, saksa vintpüssidele umbes 30 ja austria püssidele ühel 20, teisel ei ühtegi padrunit. Jahipüssidele pole moona märgitud. Püstolite ja revolvri padruneid 6-50. Palju kuulipilduja jaoks moona oli, seda pole teada.

Kogu laagriga koos käiva inimeste hulga võib aga laagri suurimas koosseisus arvestada 200-300 ümber. Peale selle loomakarjad – 240 lehma ja 38 hobust.

Laagril tuli lüüa asukohta muutes lahinguid terve rida: 1. Roela-Pukal omaalgatuslik kallalretung 30.07.41; 2. Kulina-Pukal ründasid bolševikud samal 30.07.41, mille järgi laager kolis Roostovale; 3. Roostoval oli lahing 31.07.41, mille järgi laager liikus Aravusele; 4. Aravusel oli paar kokkupõrget 31.07. ja 01.08.41; 5. Aravuse lähedal Roela-Liival olid samuti kokkupõrked, kuni umbes 4. augusti paiku suunduti Roelasse välja, kuhu jõuti kogu loomakarjaga 5. aug. 1941.

Sellise suure laagri "toidule arvamine" oli F. Niinelti andmetel järgmine: "Laagris oli ühistoitolustamine, keda juhtisid väga korrapäraselt härrad Leo ja Artur Siilid." Muidugi võib arvata, et selleks oli vast vägagi tänuväärne loomakarja hoiul omamine. Käskkirjades selle kohta lähemat midagi ei leidu, selgub vaid, et oli – "rekvireeritud hobuseid ja rakmeid" Vaeküla, Küti, Vinni ja Vihula riigimõisadest. Peale selle laagri liikmete hobused. Ka on käskkiri nr. 4., dateeritud 2. aug. 1941, § 3, et oli saadud bolševikkudelt võitluses sõjasaagiks Rbl. 2112.00 ja L. Siililt oli vist saadud Kulina Puu- ja Jahutööstuse arvelt Rbl. 2823.00. See osa käskkirjast pole aga täiesti selgesti sõnastatud.

"Kurjad keeled" aga, s.o. lahkkelide tõttu Kulina-Pukalt Sirtsu sohu pagunud opositsioonimehed, kirjutavad järgmist: "Kohale jõudes oli meie üllatus väga suur, kui leidsime eest korraliku suure talu. Suurde mõisa rehealusesse oli kaetud pikk laud, kõik lina-dega ja taldrikutega, pakuti meile sooja suppi ja täitsime korralikult oma kõhud." Aga samas kirjutuses on veel lisaks teisel: "Asi võttis seal iga tunniga suurema ilme, kohale kutsuti keegi vanamees, kes oli kohapeal tuntud puskariajaja, temast saigi siis laagri varustaja puskariga, vastava materjali puskari valmistamiseks sai tema laagri majanduse ülemalt." – Nii, et oli hoolitsetud nii söögi, kui ka söögi- ja elu eest.

Nüüd siis selle suurejoonelise metsavendade laagri kõige hellem koht – laagri juhtkond, juhtimine ja sisekord.

Laagri, või "Rakvere Ümbruskonna Rahvakaitse Pataljoni" ülemaks oli eestlaegne veebel H. Allismaa, kes oli bolševikkude ajal ülendatud nooremleitnandiks. Kõik kirjutistes leiduvad tundemärgid vihjavad sellele, et tema oli laagri tähtsaim organiseerija ning

ülemuse kohale ise omal algatusel hakanud. Allkirjades tarvitab ta tiitleiks "nooremleitnat" ja "ajutine pataljoniülem". Tema määras oma käskkirjadega teised – alluvad juhid ning ülemad. Tema allkirjaga on määratud ka laagri sisekord, ja kõik muu laagrielusse puutuv. Sellest aga hiljem.

Nagu selgub käskkirjadest, samuti ka kirjeldustest, siis oli laagri sõjaliseks juhiks ja õieti kogu tolle kupatuse alal ning elushoidjaks ning temale väärtuse andjaks hoopis teine mees – nooremleitnant E. P r i s k a l, kes käskkiri nr.1. 31. juulil 1941. a. § 1 põhjal vabastati "R.Ü.R.K.P. riviala juhi kohustustest" ja määrati "1. laskurkompanii ülema ajutiseks kohusetäitjaks arvates tänasest kuupäevast." Sama käskkirja §2 aga vanemseersant A. Relli vabastati "R.Ü.R.K. V-Jaagupi rajooni R.Ü.R.K. rühma organiseerimisest" ja määrati "Pataljoni 2. kompanii ülemaks."

Leitnant E. Priskal loetleb juhtkonna järgnevalt: Laagri ülem veltveebel Allismaa, kes oli bolševike nooremleitnant ja "oli energiline organisaator", kes esines juba "Koeravere grupi juures Rakvere ümbruskonna omakaitse organisaatorina." Majandusülem kohalik tööstuse ja talu omanik hr. Leo Siil. Propaganda juhiks hr. Artur Siil. Kompanii lahinguline juht ja ühtlasi löögrühma ülem nooremleitnant Erich Priskal. Teise rühma ülemaks sai määratud allohvitser Siim (kellega hiljem tulid lahkkelid ja kes lahkus laagrist, millest juba eespool.)

Senini on kõik korras. Kuid siis, nagu kirjutab nooremleitnant Priskal: "Mõni päev hiljem, pärast nimetatud juhtkonna moodustamist, tutvustati kompaniiülema poolt juurdetulnuna kedagi härra M i l l e r'it, kes pidi olema endine politseikomissar ja kellel olevat sidemeid uue põrandaaluse eesti valitsusega ning esines selle esindajana koha-peal." Et see aferist oli esinemiselt korrektne, kaasas mootorratas, siis õnnestus tal laagri juhtkonna ninapidi vedamine, kuigi kahtlema hakkas osa meeskonda, sest härra Miller hr. E. Puudiste andmetel, pärimise puhul, kas tal mitte Tartumaal ja Tartus sugulasi pole, vastas eitavalt ja muutus "minu suhtes tähelepanelikuks ja eemalehoidvaks." Samuti ei kõnelenud see "komissar" meelsasti Tallinna politseiasjadest. Hr. F. Niinelt lisab sellele: "Kui osa Kulina-Puka laagrist päale saksa sõjaväe sissemarsimist Rakveresse tuli, siis selgus, et nimetatud Miller ei ole endine politseikomissar, kuna politseikomissar oli varemini surnud." Ja nagu leitnant Priskal teab: "Tegelikult oli too mees, nagu hiljem Rakveres selgus, endine miilitsa autojuht ja ei mingi komissar."

Käskkirjadest selgub veel juhtkonna kohta, et too sama Miller 6. augustil määrati ajutiseks pataljoni staabiülemaks. Varemalt oli ta laagri juurdluste korraldajaks ja muidu lai tegelane.

Peale selle oli veel adjutant, eriülesannete täitjad staabi juures jne.

Mis puutub sisekorda, siis selle määrab kohe esimene käskkiri 31. juulil 1941 §3., 4. ja 5. Võõrad, kes laagri piirkonda ilmusid, tuli arreteerida. Laagri liikmete tunnuseks oli sini-must-valge lindikene rinnal ja käisel 5 cm laiune valge lint. Ja §5 ütleb järgmist: "Käsen tarvitusele võtta pataljoni sisekorra alalhoidmiseks endise EVR Sõjaväes tarvitusel olnud sise- ja distsiplinaar-määrustikke." Selle paragraafi rakendamine aga oli vast kõige ebaõnnestunud üritus kogu selle laagri korralduses. Hakati korraldama õhtusi loendusi vaikse häälega hümnide laulmisega; iseendast distsiplineerimiseks vast tarvilik, kuid sissisõja olukorras liialt tähelepanu äratav. Üldse liialt rahuaja laagrilik. Anti välja käskkirju ja mis kõige mõtlematum – koostati koosseisu nimekirju täite nimedega, šifreerimata, ainult et elukoht just ei olnud märgitud juurde. Mis oleks juhtunud, kui leitnant

E. Priskal oma kangete meestega oleks kaotanud näiteks ühe lahingu ja mõni eksemplar neist nimekirjadest ning käskkirjadest oleks sattunud bolševikkude kätte. "Rakvere Ümbuskonna Rahvakaitse Pataljon" oleks saanud siis küll Rakvere ümbuskonna suurimaks õnnetuseks, veel tulevastele põlvedelegi needmiseks. Sama oleks võinud juhtuda ka siis, kui allohvitser Siimu asemel olek põgenenud näiteks too aferist "politseikomissar" ühes nimekirjadega ja andnud need bolševikele. Ei siis oleks aidanud tagantjärgi kahetsus, ega ka surmaotsuse tagantselja langetamine. Hävituspataljoni töö oleks kahekordistunud ja Villem Soo* jube kuulsus oleks tõusnud sajakordseks. Ja peale selle ei olnud arvestatud meeste sissisõjaks kujunenud meeleolu. Tehti lahingute vaheajal paraadi – midagi 30-aastase sõja laagrielu vaimus – Viru-Roelas pandi orkester mürtsuma ja üldse pidulikkus puhuti kunstlikult üles. Laagri juhil hakkas kõrge koht vast pataljoniülemana ning tookordse olustikus kõikvõimsa isandana veidi pööritavalt mõjuma, "laskis end paista vast liialt suure juhina". Tõsiasi on see, et meeskonnas tekkis rahulolematuse, mille H. Allismaa likvideeris enda tagasiastumise ning laagrist lahkumisega. Selle kohta on käskkiri nr. 9–7. aug. 1941, kus on üteldud: "Annan tänasest kuupäevast RÜRK Pataljoni juhtimise üle nooremleitnant Erich Priskal'ile." Peale selle õnnitlus ning tänu mees-tele ja lootus, et "sangarlikkude vabatahtlikkude nimesid võiksime lugeda kord ajaloo ridadest." Sellega oli aga ka peagi laagri lõpp, veel samal päeval, ja algas tegutsema Oma-kaitse – teistes olukordades ning teistel alustel.

Lehitsedes neid käskkirju, peab märkima veel ühe, nr.5., kus on järelhüüe 31. juulil 1941 Roostava lahingus langenud reamees Rudolf Elvestile. See algab: "Ilus on surra isamaa eest," ütlesid vanad roomlased." Lõpeb: "Olgu kerge sulle kodumaa muld!"

Tekib küsimus, et kust saadi laagrile kirjutusmasin ja paljundusvahendid. Väga lihtsalt: toodi ära umbes juulikuu keskpaiku Anguse ehk "Kuremuna" metsavahi juurest Villem Soo poolt sinna peidetud tagavarad (põrandaaluseks tööks).

Veel oleks selle laagri kohta märkida, et neil peale muu oli Kulina-Pukal arestiruum, kus hoiti kahte bolševikku, kes mõisteti süü selgudes surma. Mõlemad olid kogutud andmetel täielikud süüdlased ja üks neist eriti kaalukas tegelane, kes korra oli juba metsavendi ära andnud ning neid luuras. Märgitud on siiski, et juurdluse toimetas hr. Miller.

Osa andmeid heidab leitnant Priskalile ette tormakust ning liigset riskeerimist. Sellest ka osa lahkkelisid. Kuid leitnant Priskal võitis oma lahingud, ja see on peaasi.

Lõppkokkuvõtteks selle laagri kohta võib ütelda, et see oli oma lahingulises tegevuses eriti silmapaistev, sisemiselt kõigist lahkkelidest hoolimata küllaltki kompaktne – ei lagunenud enne ülesannete lõpuleviimist, mustaks punktiks too aferist juhtkonna koosseisus, tehti sissisõja põhimõtete vastu mõningaid olulisi vigu – kuid õnn aitas koos vahvusega, et need ei saanud saatuslikuks. Need mehed panid välja parima, mis neil oli, ja tulemusedki olid selle järgi. Asi oleks aga kindlasti võitnud, kui koosseisus oleks olnud veel ka kaine ning kogenud autoriteetne vanem ohvitser, kes olnuks laagri ülema kohal. Julgusest ei olnud meestel puudu. Veltveeblile käis see aga üle jõu.

Eesti Riigiarhiiv, f R-358, n 1, s 24, l 71-78.

* Villem Soo – töötas 1940/41 Viru maakonna partei- ja nõukogude aparaadis erinevatel ametikohtadel, vaimuhaiguse tundemärke avaldanud

erakordselt aktiivse tegevuse tõttu sovetiseerimisel ja hävituspataljonis muutus tema nimi Virumaa omamoodi sünonüümiks (T. N.)

Kulina–Puka laagri ehk "Rakvere Ümbruskonna Rahvakaitse Pataljoni" võitlusteekond.

Eellugu, ehk retked Anguse metsavahi juurde.

Umbes 1941. a. juulikuu keskpaiku said Kulina-Pukal asuvad metsavennad andmeid, et Villem Soo, ette nähes bolševikkude taandumist Eestist, oli toimetanud enda tulevase pörandaaluse tegevuse jaoks relvi ning muud varustust Anguse ehk "Kuremuna" metsavahi juurde. Seda teadis keegi autojuht ja üks metsavendi.

Kui laager suurenes, otsustati need relvad Anguselt ära tuua. Korraldatigi sinna retk umbes paarikümne mehega (kuupäev on asjaosalistel ununenud), kuid tulemusteta. Saadi vaid paar vintpüssi ja paar käsigranaati.

Kui laager oli juba omandanud suure koosseisu ja leitnant Erich Priskal saanud laagri lahinguliseks juhiks, siis otsustati asi tõsisemalt käsile võtta. Selleks korraldati 27. juulil 1941 erirühmitus 30-nest relvastatud julgemast mehest ja nende juhiks jäi leitnant E. Priskal. Eesmärk oli kahesugune. Esiteks otsustati valvata Anguse metsavahi talu lähedal Rakvere-Nurkse-Anguse-Tudulinna maanteel oodates mõnda venelaste autot, et selle vallutamisel saada relvi, ja teiseks ülesandeks võeti Angusel teadaolevad relvad seekord, ükskõik mis tingimusel, ära tuua. Liigutigi laagrist Angusele – vahemaa ligemale 10 km – võeti positsioon tee äärde lahingukorras sisse ja oodati umbes tund aega tulemusteta. Autosid ei olnud liikvel. Muidugi oli see ootamine teatud määral vajalik üldise olukorra kindlaks määramiseks. Öhtu eel piirati sisse metsavahimaja kolmest küljest ja ilma suuremat kära tegemata tormati korraga majja. Maja elanikel tõkestati lahkumine ja hakati neilt mahalaskmise ähvardusel nõudma relvade asupaika. Leitnant Priskal kirjutab selle kohta: "Pärast mitmetunnist küll hirmutamist, ähvardamist ja meelitamist õnnestus meil talu peremeest viia relvade asukoha kättenäitamisele." – Kuhu need relvad olid peidetud, ei ole üheski kirjelduses märgitud

Saak tasus aga meeste retke. Saadi: 1 püstol brovning 600 tagavarapadrunita, 60 käsigranaati, 1 täiesti uus vene kergekuulipilduja, 1500 vene vintpüssi padrunit, 1 kirjutusmasin, 1 rotaator, 5 puuda igasugust kantsseleimaterjali, 5 vene vintpüssi, 1 jahipüss, 1 vene veoauto koos järelkäruga, bensiini, petrooli ja määrdeõli kokku 9 vaati.

Kulina-Pukale viidi see kraam osa koosseisu poolt juba korda seatud autoga 28. juuli hommikul mööda kõrvalisi teid Näsu ja Võhu kaudu. 10 meest liikusid jala, oodates enne Tudulinna maanteel Villem Sood, keda aga ei tulnud, kuigi oli kuulda, et oli sealpool liikvel. Asi lõpetati sellega, et tehti ühele vene sõjaväe autole veidi "löbu", nagu tarvitati erikeelt laagris. Auto tulistamisel ei olnud tulemusi, sest sõitis tabamustest hoolimata edasi.

Selle Anguse retke tähtsus oli kahesugune. Esiteks saadi laagriks lisaks tugev relvarust, mis tõstis laagri võitlusvõime, millest olenes kõik edaspidine. Eriti olulised olid kuulipilduja ja käsigranaadid ning suur kogu laskemoona. Peale selle kütte- ja määrdeõlid ning veoabinõude täiendamine, mis võimaldas suurel laagril kergemini asukohta vahetada, nagu see hiljem oli väga tarvilik. "Kahjuks" tuli vaid kirjutusmasin ning – materjalid ühes paljundusvahenditega, sest hakati tegema ohtlikku kantsseleitööd eel-

pool märgitud nimekirjade ja muu seesugusega. Tõttütelda ajaloo mõttes ju väga väärtuslikke dokumente, kuid sellel ajal olid need siiski ohtlikud. Pigemini oleks võinud paljundada bolševikkude ärritamiseks ning koerusetegemiseks tohtu portsu proklamatsioonid ning need maanteele laiali pilduda. Need puudused aga ei kuulunud lahingumeeste kompetentsi ja nende teene edaspidi oligi, et need nimetatud nimekirjad ei satunud bolševikkude kätte kasutamiseks.

Teiseks oli Anguse retke tähtsus edaspidisekski ulatuslik. Villem Soo ja kompanii põrandaalune pesa lahutati laiali. Ta pidi hakkama uut kombineerima ja mine tea, ehk selle kõigest vihatud bolševiku otski oli hiljem mõningal määral sellest asjaolust tingitult kiirem – ja vähem verisem. Selle põrandaaluse pesa hiljem Omakaitse poolt vallutamine oleks nõudnud ohvreid. Metsavennad likvideerisid selle aga ühegi püssipauguta.

Kulina-Puka laagri I lahing Roela-Pukal.

30. juulil 1941 teatati metsavendadele Kulina-Puka laagrisse, et Roela-Pukale on tulnud punaste lintidega varustatud Sarki* mehed, kes hakanud taludes kirjutama üles loomi Venemaale saatmiseks. Metsavennad otsustasid loomade üleskirjutajad vastavalt olukorrale kohapeal, kas vangistada või hävitada. Leitnant E. Priskal läks laagri löökrühmaga, koosseis 40 relvastatud meest, kaasas kuulipilduja, Roela-Pukale. Kohale sõideti autoga ja parajas kauguses hakati liikuma talust tallu varjatult mööda rukkipooldude ääri. Taludest koguti andmeid bolševikkude asukoha üle ja viimase talu juures saadi teated, et bolševikud olid veel eemal vaid 300 meetrit talus, mis asus lagedal väljal.

Leitnant E. Priskal hindas olukorra, leidis, et taluni viis tee võsastunud kraavi kaldal ja paremalt sai läheneda ristikutärbistega põldu mööda varjatult. Saatis siis paremalt haarama tärbiste varjult 10-mehelise rühma H. Männiku juhtimisel. Ülejäänud meeste leitnant E. Priskal, kaasas ka kuulipilduja, hakkas liikuma kraavis kasvava põõsastiku varjul talu poole. Neil õnnestus jõuda märkamatuks talu kohale, kust kraav läks umbes 150 m kauguselt. Seega jäi talu kahe haarajagrupi vahele. Samas nägid mehed läbi talu akende, et hävituspataljonlased parajasti sõid laua ääres. Leitnant E. Priskal otsustas samas tulistada ja hakkas hävituspataljonlasi laskma. Tema eeskujul avasid tule ka kaasasolevad mehed ja kuulipildur laskis kaks pikka valangut talule. Hävituspataljonlased, arvult 8 miilitsat, hüppasid maja tagumistest akendest koos aknaraamidega välja. Seal võttis aga parempoolne 10-meheline grupp väljahüppajad omakorda tulega vastu. Bolševikud surmahädas püüdsid leida varju rukkis, kuid teise grupi juht H. Männik heitis sinna käsigranaadi. Algul bolševikud lasksid rukkist vastu, kuid peale granaadi löhkemist lõppes seal tulistamine. Rukkist läbi otsides leiti seal 5 tabatud bolševikku. Nendelt saadi saagiks mõned püstolid ja vintpüssid, palju arvult, ei ole üteldud. Laibad tassiti rukkist välja ühte lähedalolevasse kraavi. Langenute hulgas oli Petseri maakonna tähtsamaid bolševikke kaks ja teised tavalised miilitsad. Üldse oli surnuid 6 ja haavatuid 1. Põgenema pääses vaid üks tervelt ja üks haavatu. Need liikusid Viru-Roela poole.

Talumeestele anti käsk mätta laibad maha ja metsavennad ise ruttasid laagrisse tagasi, sest oli karta, et lahingut bolševikkude poolt ei jäeta vasturetketa. Pealegi oli teada, et Viru-Roelas asus mingi suurem koondis igatliiki bolševikke.

* SARK – Siseasjade Rahvakomissariaat (T. N.)

Kõik see toimus 30. juuli hommikupoolel. Kellaaegu ei ole märgitud. Skeemi selle lahingu kohta ka kahjuks ei ole ja samuti pole antud talude nimetusi. Metsavendadel kaotusi ei olnud.

Kulina-Puka suurlahing.

Et oli oodata karistushaarangut, siis leitnant E. Priskal tegi kohe Kulina-Pukale tagasi jõudes laagriale korraldused kiireks evakueerumiseks kõik valmis panna ja oodata vaid käsku. Evakueeritava laagri jaoks said vajalikud veokid määratud ja jäadi ootama, mis toimub edasi.

Samuti korraldas leitnant E. Priskal oma löögirühmaga laagri kaitse. Laagri eelpost oli asetatud Roela-Pukale viiva tee äärde Heina talu juures olevast rajakraavist veidi Roela-Puka poole. (Lahingueelpost oli ühe jao suurune). Teise lahingueelposti leitnant E. Priskal saatis Kulinale viiva tee äärde umbes lauavabriku juures oleva silla rajooni. Vaenlane võis ilmuda mõlemast suunast. Vasakult, telliskivi vabriku suunast julgestas vahetult kolmas rühmitus (teadmata arv) mehi. Löögijagu jäi Rohu talu juurde ja kuulipilduja asetati löögijaost paremale, suunaga Roela-Puka tee, kust vaenlast oli oodata kõige tõenäolisemalt. Veidi taha poole Saare ja Nurga talu juurde jäi staap ja peajõud, kuhu pidi taanduma ka lahingueelpost. Taandumiseks oli ette nähtud tee Soone talu joonele peajõud, ja löögijagu pidi asuma metsa serva Maasika talu joonele. Üldine evakueerumine pidi toimuma Roostova suunas.

Üldse oli metsavendadel kasutada 136 meest, kellel 80 väga mitmesugust laskeriista ja 60 käsigranaadi ümber. Peale selle üks kergekuulipilduja.

Muidugi see kaitsekava oli painduv vastavalt tegelikule olukorrale. Lahingu ajal pidid täitma kõik leitnant E. Priskali korraldusi.

Umbes kella 13.00 paigu toodi laagrisse teade, et üks sõiduauto miilitsatega on sõitnud Roela-Pukale, hommikupoolsele lahingukohale. Varsti peale selle toodi Roela-Pukalt uus teade, et sinna on sõitnud 2 omnibussitait miilitsaid ja muid sarki mehi. Veidi hiljem nähti kompanii asukohast, kuidas ilmusid vastase üksikud piilurid umbes 300 m Roela-Puka pool olevale metsaservale. Samas märgati, kuidas umbes 10-meheline vaenlase salk läbistas laagri ja lahingueelposti vahelt metsatuka, samase, kus asus lahingueelpost veidi sügavamal. Bolševikud aga viimaseid ei märganud. Seega oli lahingueelpost laagrist lühemat aega eraldatud. Kui vastase eelsalk eemaldus, siis leitnant E. Priskal saatis meestele eelpostis käsu, et nad kohe tõmbuksid tagasi peajõudude asukohale.

Mehed, kes märkasid vastast oma seljataga, täitsid käsu viivitamatult, kuid ärevuses jätsid maha oma palitud.

Leitnant E. Priskal asetas eelposti nüüd tee äärde otse kompanii vahetusse lähedusse ülesandega, et see tõkestaks vaenlase äkkrünnaku, kui see peaks teostuma paremalt küljelt, s.o läänepoolsest metsast.

Siis oli veidi aega kõik vaikne ja mehed, kes jätsid maha oma palitud, palusid leitnant E. Priskalilt luba, et neid minna ära tooma. Kiiruse mõttes pidid minema jalgratastel. Asi näis olevat riskantne, kuid leitnant E. Priskal andis siiski loa, hoiatas, et see toimub täiesti meeste endi riisikol ning vastutusel. Kolm meest sõitsidki välja, jõudsid endise lahingueelposti lähedale ja siis märkasid järsku, et seal on bolševikud ees, kes uurisid

sinnakaevatud laskepesi. Mehed peatusid, pöördusid ümber ja hakkasid kiiresti tagasi sõitma. Bolševikud avasid neile tule. Kahel mehel lasti jalgrattad all nii puruks, et sõitjad kukkusid kraavi, kolmandal tabas aga kuul inglise vintpüssi lukukoda, läbistades peale selle veel seljalrippuva tühja binoklikoti. Kõik kolm jõudsid aga tervelt tagasi ja sellega oli lahing umbes kella 14.00 paiku alanud.

Küla asus kõrgemal kohal ja võsaga palistatud kraavid, mis läbistasid seda ala, andsid head varju vastupanuks ning taandumiseks. Leitnant E. Priskal paigutas mehed maastikule, asetades paremate püssidega head laskurid ettepoole, kes hakkasid tulistama eelpool umbes 300 m kaugusel metsaservas ilmuvaid bolševikke. Metsavendade tuli oli hästisihitud ning tappev, nii et kes nähtavale ilmus, see langes. Kuulipilduja asukoha hoidis leitnant E. Priskal enda otseses läheduses ja tuld ei avatud, hoides seda varuks, kui peaks tulema rünnak.

Hävituspataljon ja venelased tungisid peale Roela-Puka poolt kolmest suunast, üks grupp keskel ja kaks kuulipildujaga varustatud rühmitust kummaldi pool kõrval eraldi. Vaenlase poolt vaadates parempoolne kuulipilduja hakkas keskmise grupi tugeval tuletoetusel liikuma edasi, tehes hüppe kraavist, mis eraldas neid metsavendade maaalast, ette poole, et haarata Rohu talu, seega metsavendi küljelt. Kuulipilduja jõudiski ühe suure kivi taha, kuid sinna tabas kuulipildurit metsavendade tuli surmavalt, üks toimekonna liige sai haavata ja teine põgenes tagasi. Peale selle tõmbasid kõik parempoolsed osad endid keskmiste jõudude juurde. Tekkis väga äge tulevahetus metsavendade ja vastase vahel, mis kestis umbes pool tundi.

Kohe lahingu algades tegi leitnant E. Priskal voorile korralduse koguneda umbes 1 km taga pool olevasse Sepa tallu, kuhu määras ühtlasi üldise kogunemispunkti. Samuti hakati ka lahinguüksustega järkjärguliselt jagude kaupa üksteise tule kattel taanduma. Löögijagu jäi ette ja kui peajõud olid jõudnud taganeda umbes Soone talu joonele, siis tõmbas ka löögijagu enda Rohu talu juurest Maasika talu juurde, asudes sinna vastupanuks positsioonile. See taandumine toimus sellel ajal, kui venelaste keskmine grupp oli metsavendade tule tõttu segamini löödud ja pealetung seega takerdus ja tulistaminegi ajutiseks vaikis. Kohe peale taandumist tulid kohale kaks vene hävitajat, laskusid nii madalale, kui oli võimalik ja lendasid üle metsavendade esialgse positsiooni. Ei leidnud aga seal enam kedagi ja lendasid tagasi, kus tulistasid eksikombel bolševikkude endi varusid, mis asusid Rosenthali juures.

Kui lennukid olid tagasi pöördunud, alustasid bolševikud teistkordset pealetungi. Umbes 15-meheline ahelik liikus rünnates Rohu ja Saare talude suunas. Metsavendade löögiüksus avas Maasika talu juurest neile tule, lastes mõned Rohu talu juurde jõudnud bolševikud maha. Neist tabamustest heidutatult tõmbusid bolševikud kõik kirudes tagasi. Metsavendade löögiüksus kasutas selle kogumiskohta, Sepa tallu, minemiseks. Sellega oli lahing tegelikult lõppenud. Kestvus ca 1,5 tundi.

Sepa talus asetati osa laagri koosseisust hobustele ning autodele, mis sõitsid Võhu kaudu Roostova suunas ja laagri üldjuht veebel leitnant H. Allikmaa liikus osa laagriga jala läbi metsade ning soode samuti Roostovale.

Puka lahing lõppes seega metsavendadele soodsalt. Lahingus ei saanud surma ega haavata metsavendadest keegi, peale ühe voori hobuse. Selle lasksid bolševikud koorma eest maha. Koorem jäi neile saagiks – sisaldades peamiselt riidevarustust. Kadunuks jäi aga 3 laagri koosseisu kuulunud inimest. Kaks neist tulid hiljem laagrisse järgi, kuid

laagri perenaine, pr. Siil jäigi kadunuks. Millegi pärast ei allunud pr. Siil laagri üldisele evakueerumiskorraldusele. Kuulduste kohaselt olevat ta peitnud enda rukkisse, kust bolševikud ta hiljem leidsid ning ära viisid. Ta olevat jõledalt piinates tapetud. Kuigi see on kuuldus, võib oletada, et see nii ka oli.

Kannatada sai aga küla, kus lahing peeti. Rohu talu rööviti täiesti tühjaks. Riided, mis selga või kaasa võtta ei olnud vajalikud, põletati, toiduriistad lõhuti puruks, tünnid, pajad, ämbrid loobiti kaevu, aialatid neile püsti otsa. Saare talus rüüstati samuti, kuid riideid ei põletatud. Kergemini kannatas Maasika talu. Kõigil kolmel talul jäeti aga koduloomad alles. Teised talud jäid rüüstamisest puutumata.

Nii jäid bolševikud lõpuks ikkagi lahinguvälja peremeheks ja see paneb mõtlema. Kas oli toda lahingut üldse vaja anda külas, kus evakueerumine oli niigi ette näha. Sama edukalt oleks võinud selle anda pärast evakueerumist metsas. Talud oleksid jäänud rüüstamata. Nende esialgse kaitsmise tõttu tekkis hilisem kahju, mis olnuks veelgi suurem, kui millestki tingitult bolševikud poleks loobunud seekord põletamisest.

Bolševikkude jõud sellel rünnakul olid esialgu 300 meest. Hiljem tuli lisaväge. Peale selle kaks lennukit-hävitajat. Kaotusi oli bolševikkudel 20 surnut, mis veeti autodega ära, ja 5-6 haavatut.

Need arvud on aukartustäratavad, seda enam, et metsavennad ei rakendanud tegevusse üldse oma ainsat kuulipildujat, kuna vastaspoolel töötas neid 2. Peale selle ei olnud lahingus tegu mitte üksi hävituspataljoniga, vaid suurem enamus olid venelased – regulaarsõjavägi. Ka oli metsavendade relvastus ikkagi väga kirju koostiselt ning kvaliteedilt.

Jääb üldhinnang: lahingu juhtimine ning meeste vaprus oli väga hea.

Roostovale jõudes jäi laager peatuma kogu oma loomakarjade ja inimhulgaga Roostova metsavahi maja lähedusse kvartal 40 peale. Oma suuruse tõttu peita ennast see laager ei saanud. Jäi loota vaid vastuhakule jõuga ja taandumisele. Nii ka tuligi. Juba järgmisel päeval oli jällegi lahing.

Kokkuvõte: Oma jõud: 136 meest, 80 mitmesugust laskeriista, 60 käsigranaati, 1 kergekuulipilduja. Juht leitnant Erich Priskal.

Vaenlase jõud: alul 300 hästi relvastatud meest 2 kergekuulipildujaga, hiljem lisa, 2 lennukit.

Koht: Kulina-Puka.

Aeg: 30.07.41. kell 14.00–ca 15.30.

Lahingu käik: vastane löödi tagasi, ise taanduti.

Oma kaotused: 1 naine, kes sattus bolševikkude kätte.

Vastase kaotused: 20 surnut, 5-6 haavatut.

Küla kannatused: 3 talu rüüstati.

Roostova lahing.

Lahingu järgi 30.07.41 Kulina-Pukal viis leitnant E. Priskal laagri Roostovale üle põhjusel, et oli karta bolševikkude suuremate jõudude kohaleilmumist, nagu see tegelikult toimuski ja siis võinuks kogu laager olla ümberpiiratud ning lühema-pikema aja jooksul hävitatud.

Roostoval laagris olles läksid mõned metsavennad endisest Pajusti laagrist oma kodukoha lähedusse, kus löid Saueaugu külas 31.07.41 öhtul Kaera talu juures hävituspataljoniga lahingu, õige ebavõrdsetes tingimustes. Metsavendi oli 3 meest 3 relvaga, hävituspataljon aga 30 meest suur. Vastastikusel tulistamisel sai retke juht Ülo Hiiemäe surma ja üks ta kaaslane haavata. Hävituspataljonil oli aga kaotusi 6 surnut ja 5 haavatut.

Löögirühm Kulina-Puka laagrist Roostoval läks aga samal (s.o. 31.07.41) päeval tagasi Kulina-Pukale endisele laagriplatsile luurele. Tehti kindlaks vastase kaotused, rüüstamine ja et vaenlane ise oli juba lahkunud, pöörduti Roostovale tagasi. Löögijagu jõudis laagrisse tagasi umbes veerand tundi enne selles laagris järjekindlalt peetud loendust laagri lipu all. Seekordne loendus oli umbkaudu kell 22.00 paiku. Mehed kogunesid parajasti loendusele, kui äkki sõitis otse laagri lipu alla venelaste kerge sõiduauto, mis pidurdas järsku 25 m lipust eemal.

Momentaalselt taibati, et tegu võib olla ainult venelastega. Kuulipilduja visati jalga-dele ja tulistati autot. Sama kiiresti taipasid olukorda aga ka kaks autosistuvat venelast, kes hüppasid autost välja, kadusid samas olevasse võsasse, kust avasid püstolikuulipilduja tule. Venelaste väljahüppamisel märkasid metsavennad, et üks oli vene majori tun-nustega, teise auastet ei saadud kindlaks teha. Venelaste tulistamine tekitas laagris het-kelise segaduse. Kolm meest aga liikusid kohe mööda Roostova teed Võhu suunas, kust auto oli tulnud, et venelaste jõud kindlaks teha. Need kolm kohtasid ees umbes rühma suurust venelaste hulka, kelle taga varuosad jalaväge autodel ja üks ratsanikesalk. Kokku oli venelasi umbes 300 meest. Meestel tekkis eeloleva venelaste rühmaga kohe vastasti-kune tulistamine, kus oli Kulina-Puka laagril esimene langenu. Kuulidest tabatult sai surma reamees Rudolf Elvest – kaks valangut kergekuulipildujast rindu. Terveks jäänud kaks meest tõmbusid tagasi.

Sellel ajal, kui toimusid need kiired sündmused luuremeestega, tormasid teised aga hurraaga metsa. Umbes 50 m metsariba läbides nähti, et lagedal jooksid venelased. Lan-genud reamees R. Elvesti juurde asetati kuulipilduja ja selle tule toetusel tehti teistkord-ne rünnak venelastele. Leitnant E. Priskal, kes oli esimese rünnakuga kaasas, otsustas teistkordse rünnakuga mitte kaasa minna, vaid hakkas organiseerima laagri julgestust. Saatis kohe Aravuse suunas rühma mehi täitma teel olevat kraavi ja pehmet kohta fas-siinidega. Kogus rünnakust maha jäänud mehed kokku ja saatis neid ühte rühma II rüh-maülema Leipalu juhtimisel venelasi paremalt haarama. Laskis käivitada kõik laagris olevate sõidukite mootorid ning andis valju häälega saksakeelseid käsklusi, et tekitada venelastes arvamus, nagu oleks ees sakslaste väeüksus. Andis käsu voor koheseks eva-kueerumiseks valmis seada. Peale selle suundus ülejäänud meestega lahingukontaktis olevate meeste juurde.

Rünnak oli peatunud umbes 1 km laagrikohast Võhu põlendmaa juures Roostova talu rajoonis. Metsavennad olid venelaste suhtes juba haaravas asendis, kuid et oli vahe-peal muutunud pimedaks, siis lõpetati rünnak. Tuldi tagasi laagrikohale, asuti sõiduki-tele, osa liikus jala ja mindi Aravusele, et sealt suunduda Sirtsu soo poole Rihola rajooni.

Metsavendi selles lahingus oli umbes 125 meest, kellel umbes 80 igasugust laskeriis-ta ja kuulipilduja. Venelased löödi tagasi, kuigi need olid väga suures ülekaalus. Omal oli kaotusi 1 surnu. Venelaste kaotuste täpset arvu ei teata, kuid surnuid olnud "pool auto-täit ja haavatuid 2 hobusekoormat". Sõjasaagiks saadi purukslastud autost venelaste operatiivkaart.

Kokkuvõte: Aeg: 31.07.41. kell 22.00–24.00.

Koht: Roostova talu piirkond.

Oma jõud: ca 120 meest, 80 mitmesugust laskeriista, 1 kergekuulipilduja, 60 käsi-granaati.

Vastase jõud: venelaste regulaarvägi ca 300 meest.

Lahingu käik: venelased löödi tagasi, lahingu lõpetas peale tulev pimedus, laager liikus Aravusele.

Sõjasaak: 1 operatiivkaart.

Oma kaotused: 1 surnu.

Venelaste kaotused: palju surnuid ja haavatuid – arv teadmata. Leitnant Priskali arvates 20-25 surnut.

Aravuse, Roela-Liiva, Viru-Roela teekonna kokkupõrkeid.

Aravusele jõudes leitnant E. Priskal saatis Rihola suunas ette laagri koosseisus olevatest eesti sõduritest koosneva ühe jao suuruse luurepiilkonna. Laager ise jäi ajutiselt peatuma Aravusele, et liikuda siis edasi. Luurepiilkond liikus kuni Männikvälja küla lähedusse, kus nad tee ääres kohtasid 3 vene sõjaväe autot ja venelaste laagrit. Metsavennad, kellel oli kaasas käsigranaate, viskasid 2 neist autodele. Üks granaat lõhkes auto ees, kuid teine kukkus auto kasti otse venelaste hulka ja lõhkes seal. Palju venelasi surma sai, ei ole teada. Pimeduses tõmbuti tagasi ja autodki sõitsid tulnud teed tagasi.

Käsigranaatide plahvatuse mürsud kostsid Aravusele ja leitnant E. Priskali vastuseisust hoolimata otsustas laager muuta oma esialgse sihi – Rihola, ning liikus umbes 3 km lõuna poole Aravuse talu karjamaadele. Sinna jõudis välja saadetud luurepiilkond järgi teisel päeval, s.o. 1. aug. 1941.

Seal, Aravuse talu karjamaal, peeti hoolsat valveteenistust, sest koht polnud kaitseks eriti sobiv. Nii juhtuski, et kohe sinnakolimise hommikul sõitis vene sõjaväe veoauto 20-30 mehega otse laagri suunas. Laagri 5-meheline eelpost avas auto pihta tule, millele venelased vastasid, kuid pöördusid samas tagasi. Metsavendadel kaotusi ei olnud ja venelaste kaotusi ei olnud võimalik selgitada.

Selle juhtumi järgi laager tõmbus veidi eemale metsa, suurendati valvet ja käidi Anguse teel tegemas venelastele teetõkkeid. Seal tekkis ühel grupil veelkord venelastega kokkupõrge, kus üks venelane enda kogemata käsigranaadiga ise surmas. Leitnant E. Priskal leidis, et koht kaitseks pole sobiv ja kogu laager kolis üle Roela-Liivale. Roela-Liival oli laagril juhuslik kokkupõrge metsa tulnud läti miilitsatega, kelle arvu ei ole teada, 3. augustil 1941. Miilitsatest sai üks surma. 4. augustil saadi teada, et Lipp'u talus on palju venelasi. Veltveebel H. Allismaa juhtimisel mindi neid haarama. (Leitnant E. Priskal oli osa meestega läinud sakslastega kontakti looma.) Metsavennad (umbkaudu 60 relvaga) piirasid maja ümber. Tekkis lahing, kus sai surma metsavend Leo Uustalu, kelle laskis keegi politruk maha, kuid lasti ise samas mitmest kuulist läbi. Palju venelasi seekord oli ei ole teada, kuid langenuid oli neil 16 surnut.

Sellega lõppes Kulina-Puka laagri lahinguteseeria.